Stenen är 173 cm hög; dess största bredd är 74 cm, vid basen 54 cm. Runorna äro 12–17 cm höga. Huvuddelen av inskriften, runorna 1–43, befinner sig på framsidan, slutet med runorna 44–57 på högra kantsidan. Ett kors är inhugget på framsidans övre del. Toppen av stenen är avslagen från vänster snett upp mot höger. Vid basen fattas också ett stycke. Genom dessa skador ha luckor i texten uppstått.

Inskrift:

... ui · kuþfastr · seti · stia · ha ... - il · faþu · s · in · suikui · kuþ : þn · iʀ ... | : uk : at fiarui : astn :
1 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55

... Guðfastr setti stein ... fǫðu(r) sinn. Suíkui Guð þann er (hann sueik) ok at fiǫrui ...

... Gudfast satte sten ... sin fader. Svike Gud den, som (svek honom) och ... liv ...

Till läsningen: Inskriften röjer föga förtrogenhet med runorna. Talrika felristningar förekomma: 15–18 **stia** i stället för **stin**, 19–20 **ha** i stället för **þa**, 24–27 **faþu** för **faþur**, 40–41 **þn** för **þan** eller kanske för **þa** och möjligen 1–2 **ui** för **uk** samt 11–14 **seti** för **setu**. 54–57 **astn** innehåller också en eller flera felristningar. Åtskilliga runor i inskriften på kantsidan äro vända upp och ned: 47 **t**, 51 **r**, 52 **u**, 56 **t**. Runan 51 **r** är ej heller så hög, att den når upp till ramlinjen.

På 2 **i** finnes en fåra, som liknar en **n**-bst, men den är oregelbunden och påfallande lång och hör ej till ristningen. Runan läses **n** med dubbelsidig bst av Christofferson, J. J. Lagergren, J. E. Lagergren och Nordensköld, **i** av v. Friesen. En avstötning har skadat övre delarna av runorna 14–16. Övre delen av runan 20 hör till det avslagna. Av runan 21 återstår endast basen. Efter 23 **l** synas tre små punkter och en stor, av vilka den sistnämnda är huggen. De andra äro också relativt jämna och runda men mycket mindre än andra skiljetecken. Christoffersons läsning **t** av 36 **i** är uppenbart felaktig. I 43 **ʀ** är större delen av högra bst borta. Runorna 54–57 **astn** läsas av Nordensköld **asim**.

Runorna 1–2 **ui** kunna vara en felristning för **uk** och ha föregåtts av ett namn, som har rymts på det avslagna stycket. Antaga vi alltså två subjekt, framstår 11–14 **seti** som fel för **setu**.

Namnet *Guðfastr* förekommer även på Sm 126 och 134. Det är ganska talrikt belagt i andra landskap. I senare fsv. förekommer det vanligen under formen *Gudhvast*. Det är i huvudsak ett östnordiskt namn. Alla exempel hos Lind äro från Jämtland, det äldsta **austmoþi kuþfastaʀ sun** på Frösöstenen.

Preteritum av *setja* stavas med **e** i 11–14 **seti**, vilken form även förekommer på Sm 98 i det närbelägna Myresjö. Angående *setja* i runinskrifterna se Sm 48. — 31–36 **suikui** pres. konj. 3 sg. av rsv. *svikva*. På U 130 läses **suikuin**. Dylika former med *v*, som även finnas i isl., förekomma ej efter rsv. tid, då *svik(i)a* är allenarådande. I orden 31–43 **suikui · kuþ : þn · iʀ** igenkänna vi början av en formel, som förekommer på andra håll: **kuþ suiki · þa iʀ h[a] sui[k]u** (U 1028), **han · siku · blakumen · i · utfaru · kuþ · hielbin · sial · roþfo[s]aʀ kuþ · suiki · þa · aʀ · han · suku** (Sjonhem, Gotland, A. Noreen: *Altschwedische Grammatik*, 1904, s. 495). Av dessa paralleller framgår det som ganska säkert, att slutet på Björköinskriften, när denna var oskadad, lydde: *Suíkui Guð þann, er hann sueik, ok at fiǫrui* **astn** ... — Det från isl. kända *fiǫr* 'liv' i **uk : at fiarui** förekommer även på Sö 174, och är belagt i fda. i förbindelsen *fiør oc fæ*.

Vad ristaren har avsett för ord med runföljden 54–57 **astn** är ovisst, likaså om där funnits ytterligare några runor på det avslagna stycket.

93. Nömme. Björkö sn.

Pl. 64, 65.

Litteratur: L 1214. Ransakningarna 1667; S. Rogberg och E. Ruda: Historisk beskrifning om Småland (1770) s. 739; J. J. Lagergren: Rättelser och tillägg (hs i Växjö Stifts- och landsbibl.) 2 s. 129, Fornlemningar i Småland (ATA) s. 10, anteckningar (ATA); B. A. Ennes: F m 61 (hs i KB); J. Adlerbeth: Archæologi (ATA); J. H. Wallman i J. G. Liljegrens Samlingar MSC^{t} Runir (ATA); N. H. Sjöborg: Samlingar för Nordens fornälskare 3 (1830) s. 118; J. G. Liljegren: Runlära (1832) s. 86; J. E. Lagergren: Handlingar om Småland, M 104: 14 (hs i KB) avd. Concepter och anteckningar s. 87, Anti-

quarisk brefsamling (hs i KB) s. 99, 112, 212, anteckningar (ATA); J. Forsander: Anteckningar rörande Småland (hs i Växjö Stifts- och landsbibl.) 4; P. Wieselgren: Ny Smålands beskrifning 3 (1846) s. 186; M. Hultin: Redogörelse, delvis refererad i J. E. Lagergrens Handlingar om Småland, M 104: 14 avd. Concepter och anteckningar s. 86; J. Allvin: Beskrifning öfver Mo samt Norra och Södra Wedbo härader (1857) s. 145; J. A. Sjöquist: Beskrifning öfver några runstenar i R 558 (hs i UUB); C. F. Nordensköld: Jönköpings läns minnesmärken (ATA) 13 Östra härad, upptecknade år 1883, s. 34, tr. i NSmMedd 5 (1919) s. 12; G. Stephens: The Old-Northern Runic Monuments 3 (1884) s. 325.

Äldre avbildningar: Teckning i Rogbergs och Rudas aa s. 740; C. G. Lagergren: teckning 1813 i J. E. Lagergrens Antiquarisk brefsamling s. 111 och Handlingar om Småland avd. Concepter och anteckningar s. 88; J. J. Lagergren: teckning 1816 (ATA); J. E. Lagergren: teckning i Handlingar om Småland avd. Concepter och anteckningar s. 97 och i ATA; Wallman: teckning 1822 i Liljegrens Fullständig Bautil (ATA) 4; Ennes: teckning i F m 61; Teckning i Sjöborgs Samlingar för Nordens fornälskare 3 pl. 58 fig. 190; Forsander: teckning i aa; Nordensköld: teckning 1883 i o.a. hs s. 35 och i ATA; E. Ihrfors: teckning 1883 i Smolandia sacra (ATA) 1 pl. 200; O. v. Friesen: foto 1913 (NSmArk).

Stenen står ca 30 m NV om den åbro och det vägkors, där vägen till Nömme gård utgår från Eksjövägen, ca 3 m Ö om den förstnämnda vägen.

I *Ransakningarna* 1667 läses om denna runsten: »och befinnes här allenast een Runnsteen, medh wth hugne bookstäfwor uppå twå sijdor, belägen i Wedboo parten, aff församblingen, vppå skattegårdzens Nymmes ägor wedh een åbroo, och säijes ther liggia Nidgrafwen een Jätte benembd Tiwst, af huilken Brooen sitt Nampn fått hafwer, at hon kallas Tiwstbroo.»

Stenen är 2 m hög, 90 cm bred; de största runorna äro 13 cm höga.

Inskrift:

: **rufʀa** : **risti** : **stin** : **þansi** : **aftiʀ isuni** : **sina** : **sin** : **auk** : **þurstin** : : **tirika** : **kuþa** : **faþura** :
1 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60

: **auk** : **at** : **sam** : **uubiʀ** : **at** : **sin** :
65 70 75 80

Hrólfr reisti stein þenna eptir syni sína Suein (el. *Stein*) *ok Þorstein ok at Sám, drengja góða, *Ópir at sinn fǫður.*

Rolf reste denna sten efter sina söner Sven (el. Sten) och Torsten och efter Såm, goda unga män, Öper efter sin fader.

Till läsningen: Inskriften är illa planerad liksom den är illa stavad. Dess första del bildar ett sammanhängande helt av känd typ. Det i slingan därefter omedelbart följande *fǫður* hör ej hemma på denna plats i sammanhanget utan läsningen fortsätter med den vänstra innerslingans *ok at Sám*, ett tillägg, sannolikt innehållande namnet på en son, vilket skulle ha stått mellan *Þorstein* och *drengja góða*. Därefter följer ett annat tillägg *Øpir* (*reisti*) *at sinn fǫður* — det sista ordet står på den plats, som var ledig efter *drengja góða*. Öpers fader, vars namn ej nämnes, är någon av de tidigare omnämnda sönerna till *Hrólfr*.

Runorna äro tydliga. Det är ett påfallande stort avstånd mellan 5 **a** och det följande skiljetecknet, men där finnas inga spår av någon runa. Tecknet 25 är nedre delen av en stav, som icke förefaller att höra till dekorationen. Det kan vara en felristning — att den är ofullbordad tyder på det — eller en överflödig runa, hela ordet alltså **isuni**, alldeles som första runan i 71–75 **uubiʀ**, sista runan i 1–5 **rufʀa** och 57–62 **faþura** samt möjligen andra runan i 47–52 **tirika**, som dock kan förstås som en svarabhaktivokal av samma slag som förekommer i **kirims** Sm 10. (Se s. 57.) Med **isuni** i stället för **suni**, *syni* kan jämföras den på en grupp huvudsakligen uppländska stenar förekommande stavningen av *s* med **is** i orden **isin**, **isnn** för **sin** och **istin**, **istain**, **isten** för **stin**, **stain**, **sten**, samt **isikat** för *Sighvat*, se U 144. Runorna 71–72 äro **uu**; 72 har en ansvällning på bistaven inåt, som dock ej kan fattas som ett försök att göra om runan till ett **r**. Äldre undersökare ha läst detta ord **rubiʀ**, vartill inget skäl finns. Andra egenheter i stavningen utgöras av uteglömda runor: **l** i 1–5 **rufʀa** *Hrólfr* (stavningen **r**, ej **hr**, i början av ordet är nog i överensstämmelse med uttalet) samt **u** eller **t** i 34–36 **sin**, *Sueinn* eller *Steinn*.

Angående namnet *Hrólfr*, 1–5 **rufʀa**, se Sm 52. Runorna 34–36 **sin** är ack. av *Sueinn* eller *Steinn*, båda vanliga namn liksom *Þorsteinn*. — 68–70 **sam** är ack. av mansnamnet *Sámr*, som ej synes vara belagt tidigare i Sverige. Lundgren o. Brate antager, att det ingår i ortnamn. Från Danmark är det endast känt genom

exempel ur sagohistorien (Knudsen o. Kristensen sp. 1194). Från Island är *Sámr* känt som namn på ett tiotal personer och antages vara förleden i det på ett par ställen förekommande ortnamnet *Samsstaðir*. I Norge förekomma några sena och sällsynta belägg på *Sámr*. Namnet är identiskt med det västnord. adjektivet *sámr*, nyno. *saam* 'mörklagd', vilket förekommer som binamn, *Gunnarr sámr* (Lind: *Binamn* sp. 302, A. Janzén i *Nordisk Kultur* 7, 1947, s. 50).

71–75 **uubiʀ** är det rsv. namnet *Øpiʀ*, som är sällsynt men välkänt genom sin mest berömde bärare, den uppländske runristaren. Namnet förekommer även i Södermanland **ybiʀ** Sö 11, **ybir** Sö 308, gen. **ybis** Sö 138, ack. **ubi**, **ybi** Sö 137 och sannolikt även i Västergötland **ubiʀ** på den försvunna Vg 49. *Øpir* ingår även i ortnamn, däribland *Øpistorp* i Värend. (Se O. v. Friesen i *Nordisk kultur* 6, 1933, s. 221.) Det danska *Øpi* antages alternativt kunna sammanhänga med fsv. *Øpir* (Knudsen o. Kristensen sp. 1614, Hornby i *Nordisk Kultur* 7, 1947, s. 201). O. v. Friesens uppfattning (*Upplands runinskrifter*, 1913, s. 67) att **ybiʀ** skall utläsas *Øpir* och förstås som ett nomen agentis till *øpa* »ropa», alltså ett öknamn, ungefär Gaphals, har biträtts av de flesta; annorlunda dock E. Brate (*Runverser*, 1887–1891, s. 405, *Svenska runristare*, 1925, s. 97) som uppfattar **ybiʀ** som *Öbber* eller *Ybber*.

I den äldre litteraturen förekomma ganska fantastiska tolkningar. I J. J. Lagergrens *Fornlemningar i Småland* läses: »Enligt en gammal Sägen i orten skall denna Sten vara upprest af Rufra (eller Rufeka) till minne af sina trenne män, Sven eller Sune, Torsten och Rue (eller Ruber); hvilket ock inhämtas af en ännu bibehållen så lydande minnesvers: Här ligger Rufeka i Russnäs med sina tre Män, Den ena hette Rue, den andra hette Sven, den tredje hette Thorsten.»

Sjöborg har funnit inskriften besynnerlig: »Runristaren tyckes vara en utländing, eller hafva något eget och besynnerligt. Man läser: *Rufra risti stin dansi aftir suni sina Sin* (Svin) *auk Thurstin, auk atsem* (Atser) *rubir at sin tjurga guda fadura*, jag tyder: Rufra reste denna sten efter sina söner Sven och Thorsten, och Atser den stormodige åt sin gode faders sköld. Rufra är ett nytt fruntimmersnamn och betyder den lurfviga af *rufinn* lurfvig. Rubir lär vara detsamma som Isländarnes *rubbungr* storlåtig. *Tjarga* är en sköld, samma ord, som på stenen heter *tjurga*. Det var väl vanligt, att våra förfäder i ätthögarne med de dödas aska begrofvo deras vapen men att omtala dessa vapen på runstenen är ovanligt.»

I J. E. Lagergrens *Antiquarisk brefsamling* s. 212 läses i ett brev till Ennes den $^{15}/_{10}$ 1831: »Bland andra besynnerligheter uti 3. Tomen af Prof. Sjöborgs Samlingar, har jag fästat min uppmärksamhet vid hans förklaring af Runstenen vid Nömme i Björkö. Att denna förklaring är för mycket konstlad för att kunna vara sann, tyckes vara säkert, ehuru det kan vara svårt att finna det rätta. Dock, som stenen äger den sällsynta märkvärdigheten, att åtföljas af tradition, har jag med skäligt fästadt afseende på denna, sökt vägleda mig till en annan förklaring, hvilken, må hända lika långt från sanningen, som den förra, jag likväl torde få äran nämna.»

Därefter citeras samma sägner, som J. J. Lagergren anfört. J. E. Lagergren finner det sannolikast, att föräldrar rest stenen efter söner och tolkar: »Rufra reste denna sten efter sina söner Sven och Thorsten och åt Sem (eller Sam): Rubir (reste den) åt sin gode faders sköld. Jag föreställer mig att sönerna varit Vikingar och att de under sina färder nyttjat den sköld, som deras fader ärft efter sin far, samt att gubben, då han nu genom sönernas olyckliga död, såg sig beröfvad det käraste han ägde på jorden, såsom ett bevis på sin faderliga kärlek — äfven i grafven ville åt dem offra det som ännu var honom heligast — hvilket han på den kära minnesvården ville hafva, antecknat för efterverlden. På detta eller något dylikt sätt tyckes man, med biträde af tradition, kunna få en någorlunda naturlig förklaring.»

Wallman har till Liljegren via Jacob Adlerbeth lämnat uppgifter om Nömmestenen, vilka återges i *Runlära* s. 86 och vilka överensstämma med de av J. J. Lagergren meddelade, däribland sägnen om de båda kämpande bröderna.

»Rue Rui
i Russnäs
Sätter opp Stenar
för Sönerna sina.

... Russnäs (Ruvesnäs, Rufsnäs) ligger i Höreda socken wid gränsen åt Björkö och på ett ringa afstånd från Nömme.»

Storebro. Bäckseda sn. Nu i kyrkan.

Se Sm 112.

94. Lannaskede kyrka.

Pl. 70.

Litteratur: E. Lönnberg: Skrivelse till Riksantikvarien i nov. 1937 (ATA); R. Lindstam: Om kyrkor som försvunnit och klockor som ha sjungit i Östra och Västra härad (1943), s. 177.

Äldre avbildningar: Lönnberg: fotos 1937 (NSmArk och ATA).

Denna fragmentariska gravsten med runinskrift är uppställd vid sidan av Sm 95 i Lannaskede kyrkas vapenhus. Den är med järnkrampor fästad vid dess södra vägg.

Den $^{21}/_{10}$ 1937 upptäckte landsantikvarien E. Lönnberg en del av hällen liggande i sydvästra delen av kyrkans yttermur. Genom Riksantikvarieämbetets försorg blev fragmentet år 1937 i samband med pågående kyrkorestaurering uttaget ur muren. Härvid brast stenen, varvid en runa (nr 20) spolierades. Vid framtagningen fann man andra runristade stycken av samma häll. Bitarna, som alla hade passning, ha sammanfogats.

Såsom av inskriften framgår har stenen varit en liggande gravhäll. Den bevarade delen är 107 cm lång, 77 cm bred. Runorna äro 5,5–9,5 cm höga.

Inskrift (med komplettering efter Lönnbergs foto inom [ ]):

kinfastr ... et : lekia ... totu[r] · sina
1 5 10 15 20

Ginnfastr (l)ét leggia ... dóttur sína.

Ginnfast lät lägga ... sin dotter.

Till läsningen: Av runan 8, som av sammanhanget att döma bör ha varit **r**, finns endast nedersta delen av hst kvar. **l** i **let** har fullständigt förstörts. Runan 20 **r**, som är fullt synlig på Lönnbergs foto, finns ej längre kvar så när som på högra övre delen av bistaven. Nedersta delen av 24 **a** är borta, den övre är delvis dold av en järnhake.

1–8 **kinfastr** är mansnamnet *Ginnfastr*, ej belagt tidigare, med den vanliga efterleden *-fastr*, som ingår i *Arnfastr*, *Hólmfastr*, *Sigfastr* m.fl. namn. Förleden *Ginn-* är känd genom kvinnonamnet *Ginnlaug* U 375 jämte några andra belägg.

Denna runsten hör till den äldre gruppen bland liggande hällar, som sammanhänga med kistorna av Eskilstunatyp. Inskriften har sannolikt tillkommit under tiden 1050–1100.

95. Lannaskede kyrka.

Pl. 68, 69.

Litteratur: Vetlandaposten den $^{8}/_{7}$ 1938; L. E. Bergström i Fornvännen 1945 s. 23.

Äldre avbildningar: E. Lönnberg: teckning 1938 (NSmArk); Bergström: teckning efter avklappning i aa s. 25, fotos (ATA).

Vid den restaurering av Lannaskede kyrka, som avslutades 1938, påträffades delar av en kista med runinskrift och dekor. Angående fyndomständigheterna läses hos Bergström: »För att blotta den förnämliga